

AT UNDE SIG UNDREN

Af Thomas Ekman Jørgensen

Hvordan kan, skal eller bør historien om venstrefløjen skrives? Før en ny historie om venstre-fløjen i efterkrigstiden kan skrives, må man spørge sig, hvordan denne historie kan bringes ud over det nuværende niveau og stadig holdes åben for nye tolkninger.

Før man kaster sig ud i at skrive om venstrefløjens historie, er det nødvendigt at spørge sig, om der overhovedet ER en historie at fortælle. Kan vi tale om et fænomen, hvor der kan konstrueres en begyndelse, en udvikling og en afslutning? To forhold taler for det: Det ene – og mest indlysende – er begrebets forandring i de sidste ti år, hvor venstrefløjen har forladt den store fortælling om arbejdernes overtagelse af produktionsmidlerne og nu står for en blanding af økologi, pacifisme beskyttelse af velfærdsstaten, og hvad der ellers gælder som 'rigtige meninger' blandt de vælgere, der sætter deres kryds til venstre for socialdemokratiet. Ja, man kan med god ret argumentere for, at venstrefløjen ikke længere er nogen venstrefløj uden den forestilling om pro-gression, der har præget den siden den franske revolution.¹ Det andet forhold er det banale, at venstrefløjens historie behandles som historie. Denne artikelserie er vel læserens nærmeste bevis på, at der foreligger en løbende konstruktion af en historie om venstrefløjen, og når nogen behandler fortiden som historie, så ER den historie.

Hvad er det så for en historie, der fortæles. Det er desværre en noget kedelig sag, der minder lidt om et skænderi ved et 25-års studenterjubilæum, hvor de aldrende herrer diskuterer, hvem der sagde hvad i en engelsktime i 2. G. Interessant for dem, der var der, ligegyldigt for den udenforstå ende. Lad os derfor ikke komme alt for meget ind på, *hvad* der er blevet sagt om venstrefløjen, men gå ud fra, *hvordan* det siges, og hvilke muligheder, der er for at sige noget andet og mere.

Hvordan kommer man videre?

Før en ny historie om venstrefløjen i efterkrigstiden kan skrives, må man spørge sig, hvordan denne historie kan bringes ud over det nuværende niveau og stadig holdes åben for nye tolkninger. For mig at se er der (mindst) tre strategier, som fører videre:

1) Man bliver nødt til at bryde med den hermeneutik, der enten vil retfærdiggøre datidens synspunkter ud fra deres kontekst² eller tolker dem som udtryk for venstrefløjens iboende ondskab.³ Fælles for disse tolkninger er, at man mener at have en nøgle, der kan lukke én indenfor datidens horisont og vende tilbage med en forklaring om, at ”det, vi/de egentlig ville, var ...”. Modellen indebærer en fare for at havne i en essentialisme, hvor ’venstrefløjens’ – til nøds ’det nye venstre’ – reduceres til en rationel kerne, der genererer forskellige organisationsformer, politiske orienteringer og en bestemt æstetik.⁴ Dette betyder naturligvis ikke, at man skal holde sig fra indlevning, forståelse og fortolkning, men den hermeneutiske tilgang kan ikke stå alene.

2) En strategi til at komme ud over hermeneutikkens primat ville være, at bevæge sig ud over aktørniveauet. Flytte fokus fra forståelsen af den enkeltes udsagn og handlinger og i stedet koncentrere sig mere om overordnede fænomener som mobilisering, organisering, interne og eksterne påvirkninger, social rekruttering etc.⁵ En sådan tilgang ville åbne for systematiske internationale sammenligninger, der igen ville styrke forklaringsmodellernes udsagnskraft. Sådan undersøgelser kunne tilmed åbne for en dialog med andre aspekter af det 20. århundredes historie ved at sige noget mere alment om den kolde krigs politiske kultur og politikens forandring i århundredets sidste tredjedel.⁶

3) Nok den væsentligste strategi: At undgå undren. Det lyder banalt, men desværre synes det nødvendigt at understrege en pointe fra Claus Brylids kronik fra Politiken d. 9/6, 1999 nemlig at begive sig på vej “... uden på forhånd at vide hvor den ender”. En stor del af den mere videnskabeligt ambitiøse forskning og teoridannelse om venstrefløjens, sociale bevægelser etc., viser allerede ved deres valg af begrebsapparat, hvor deres konklusioner vil ende.⁷ Egentlig er det en selvfølge, men det kan faktisk være vanskeligt ikke at falde i denne fælde, fordi de grupper, man beskriver, ofte bruger meget indholdstunge begreber om sig selv. Tag blot tilsyneladende

uproblematiske begreber som ’ungdomsoprør’ og ’nye sociale bevægelser’; begge betegnelser rummer allerede forudantagelser om rekruttering, nyskabelse, opposition etc.⁸ Sådan dannelse alt for hyppigt brugte begreber hæmmer det undrende spørgsmål: ”Kan det nu også passe?” Den tredje strategi betyder altså en fremgangsmåde, der giver plads til en nysgerrighed, men ikke til de forudfattede meninger.

Hvilken historie?

Hvilke spørgsmål er da oplagte, hvis venstrefløjens historie skal gøre sig relevant og måske oven i købet lærerig? Nedenstående er et mere eller mindre tilfældigt udpluk af ting, der vækker min undren, og som desværre ofte tages for givet.

Var det nye venstre virkelig den fornyer, det udgav sig for at være, og hvor længe kan man tillade sig at kalde det ’nyt’? Det er vanskeligt at argumentere for et nej til det første spørgsmål. Den eneste, der har gjort det med konsekvens, er Mikkel Plum i *Bombardér hovedkvarteret*, men desværre er bogens argumentation mere end almindeligt tynd.⁹ Og jeg mener desværre, fordi spørgsmålet er væsentligt, og fordi det ville være rart med en kvalificeret holdning at spille op imod. Argumenterne for at tale om en – i hvert fald formæssig – fornyelse i midten af 1950’erne er tungtvejende: Åbningen af et felt mellem den enerådende sovjetkommunisme og socialdemokratierne var et altafgørende brud i socialismens historie, hvad enten man betoner det nyskabende, eller ser det som begyndelsen til enden.¹⁰ Det nye venstre gav mulighed for at debattere i andre fora end de gamle kommunistpartier, det betød i 1960’erne en konkret og målbar vækst i antallet af organisationer og tidsskrifter og dermed muligheder for en pluralistisk diskussion. Det andet spørgsmål er, om og hvor længe dette miljø fornyende? Man ser internationalt en stigende dogmatisering og radikalisering fra omkring 1968 og ind i 1970’erne. Et sted på denne vej skete der noget, som fik dynamikken til at standse i en

Demonstranter foran Christiansborg i forbindelse med atommarchen 20.-22. april 1962. (ABA)

dogmatisk form, som ingen i dag synes at ville vedkende sig. Var det en udvikling, hvis årsager fandtes i bevægelsen selv? Er det måske en tendens, der ligger som kim i enhver socialistisk bevægelse? Eller var radikaliseringen et svar på repression udefra, fra statsmagten? Kom 'det gamle venstre' med sine partiintriger og overtog det nye?¹¹

I en dansk sammenhæng mangler diskussionen om, hvor længe det giver mening at skelne mellem det gamle og det nye venstre. Hvis vi sætter skillelinjen mellem DKP og resten, fungerer opdelingen forholdsvis uproblematisk indtil begyndelsen af 1970'erne. I 1973 kom DKP stærkt ind i folketinget med 6 mandater efter at have vundet en vis prestige blandt andet gennem de vilde strejker 1969-

70. Uden for folketinget havde partiet fået indflydelse på mærkesager som modstanden mod EF og studenterbevægelsens fagkritik, ligesom man havde foden indenfor i begge vietnambevægelser.¹² Hvis vi da forsøger en anden definition end den klassiske negative 'hverken socialdemokrater eller (sovjet)kommunister', ja så tårner de kronologiske problemer sig først op: Tager man det kulturradikale miljø, så overlevede det kun 1960'erne i en svag og ændret form. 'Flipperne' fra Det nye samfund, Huset og dele af VS havde allerede udspillet deres rolle omkring 1970. Studenterbevægelsen forstenede i 1970'ernes begyndelse i indadrettede fagkritiske grupper med kapitallogikken som den dominerende retning. Og VS selv blev overtaget af 'lenini-

stfløjens' i 1971.¹³ Kun den, der er godt inde i venstre-fløjens system af fine forskelle, vil kunne skelne mellem det nye og det gamle venstre, når vi kommer op i 1970'erne. Hele denne udvikling kræver spørgsmål og svar, der er mere ambitiøse end det, vi hidtil har set.

Et endnu mere ambitiøst, men væsentligt, spørgsmål drejer sig om konsekvenserne af venstrefløjens projekter. Francois Furet har med hensyn til sovjetkommunismen på peget, at den efter sin forsvinden ingenting har efterladt, ingen civilisation, ingen politisk kultur.¹⁴ Det samme vil dårligt kunne siges om det nye venstre. De politiske opbrud i 1960'erne og 1970'erne fik en ubestridelig betydning for den måde vi tænker politik på i dag. En positiv læsning af disse opbrud ser dem som en 'genopfindelse af politikken' (Ulrich Beck), der beskriver de sociale bevægelser og 'subpolitikken' som den, der vil sætte fremtidens dagsorden.¹⁵

En mere negativ iagttagelse som Henrik Dahl peger på projektets manglende realisme og uansvarlighed over for næste generation. Han gør samtidig meget relevant opmærksom på, at mange af de sidste 30 års forandringer har berørt store befolkningsgrupper i mindre grad, end den positive læsning antager:

"...de kender [moderniteten] på samme måde, som man i en dal kender de fjerne bjerge. Uforanderligt ligger de i udkanten af den verden, der betyder noget. Man kan altid se, hvad der sker oppe i bjergene, og hvis der sker noget rigtig voldsomt deroppe, kan man også høre det ... man kommer aldrig i nærkontakt med den."¹⁶

Et køligt blik på 1970'erne kunne vel også placere Mogens Glistrup og Erhard Jakobsen som de egentlige meningsdannere, idet de formulerer en opposition, som rent faktisk kan mobilisere vælgerne. Ligesom man ikke på forhånd bør vurdere Poul Schlüter eller Den Danske Forening som mindre betydningsfulde end fredsbevægelsen, når man bedømmer 1980'ernes politiske historie.

Der er altså rigeligt at tage fat på, hvis man vil beskæftige sig med venstrefløjens historie, men man kommer stadig ikke uden om det element, der hidtil har præget debatten, nemlig det normative aspekt: Hvordan bedømmer og dømmes vi fortidens tale og handling?

Mellem heksejagt og empatisk indleven

Det mest prekære element i venstrefløjens historie er det normative. Når man som historiker læser datidens kilder, går det hurtigt op for en, at hvor gerne man end ville kunne forstå de meninger, man konfronteres med, vil der forblive en undren blandet med retfærdig harme: Hvordan kunne de mene så dan?! Hvordan kunne voldsforherligelsen, selvretfærdigheden, intolerancen og hovmodet i den grad vinde indpas i et intellektuelt miljø (og hvem af datidens aktører kan sige sig fri for det på alle punkter)? Når man er vendt hjem fra arkivbesøget, og ophavsmanden til de uhyrlige udtalelser dukker op i medierne og vil tages alvorligt, hvad skal man da tænke? Det er en problematik, der ikke kan ses bort fra.

Alternativerne har alt for ofte været heksejagt under devisen 'gå efter manden' eller den empatiske indføling med indgangsreplikken "jamen, man skal forstå konteksten...".

Den første strategi lider af, at man bliver afskåret fra at tage stilling til argumenterne, når man kun vil jorde den, der kommer med dem. Når gamle DKP'ere tordner mod 'bureaukraterne i Bruxelles' er det nærliggende at gøre opmærksom på, at de selv har støttet de mest bureaukratiserede regimer, historien har set. Det ændrer blot ikke på det forhold, at bureaukratiet i Bruxelles godt kan være kritisabelt, og at DKP'ere argumenter både kan være saglige og relevante. Ideelt set er den enkelte debattørs fortid debatten uvedkommende, det er et godt borgerligt princip, der er værd at holde fast i. Desuden må der være et forhold mellem sanktion og forbrydelse, og her er det værd at huske på, at

de færreste har gjort noget ulovligt. Man må faktisk gerne have mærkelige meninger og ændre dem i et demokrati, også selvom det er mest klædeligt at stå ved, at man har haft dem.

Med hensyn til den empatiske indlevelse må man gøre sig klart, at hermeneutikken lider af et normativt underskud og derfor ikke kan løse problemet alene. 'At forstå' hænger sprogligt og mentalt tæt sammen med 'at acceptere'. Der er således ting, man hverken kan eller vil 'forstå'. At man i 1960'erne blev forarget over vietnamkrigen er forståeligt, men når der var to organisationer, en der støttede civile på begge sider humanitært (Vietnam 69), og en, der eksplicit støttede et hårdhændet diktatur (De Danske Vietnamkomiteer), hvorfor valgte man så at støtte den sidste? Især når enhver der gad vide det (og denne ugidelighed er endnu mere uforståelig) kunne forvise sig om, at Nordvietnam ikke var det folkets paradis, det havde udråbt sig selv til. Og da bådflygtningene senere gjorde det klart, at Sydvietnam blot havde byttet et diktatur ud med et andet, fandt man ingen grund til besindelse, men hastede videre mod nye drømmelandskaber; Kina, Cuba, Albanien eller Nicaragua. Det er forhold, der kræver mere end blot forståelse!

Der er brug for nogle formelle retningslinier for, hvad der er acceptabelt og ikke. Problemet ligner – uden sammenligning i øvrigt – det, de tyske historikere stod over for i 1960'erne, da de ville forsøge at forklare det tredje riges opkomst. Den tyske historisk-hermeneutiske tradition bød kun på forståelse ikke på kritik. Derfor hentede man blandt andet moderniseringsteorier ind fra den angelsaksiske samfundsvidenskab og installerede dem som 'normativ kategori', op imod hvilken man kunne måle den tyske 'fejlvikling'.¹⁷ En bedømmelse af 1960'ernes, 1970'ernes og 1980'ernes venstrefløj kræver en lignende målestok, der kan præcisere hvor det gik galt, og måske oven i købet hvorfor og hvornår. Umiddelbart er jeg selv tiltalt af en habermasiansk diskursetik, der har en principiel åbenhed for alle og kræver at

være rede til stille enhver på stand over for en (selv)kritisk prøvelse.¹⁸ Men alene debatten om en egnet målestok ville højne ambitionsniveauet væsentligt.

Slutreplik

Hvad kan vi altså håbe på af en fremtidig historie og en ny debat om venstrefløjen? Først og fremmest at den kommer til at handle om noget andet og mere end hidtil. For at komme dertil er det nødvendigt at komme op af skyttegravene om ikke andet, så af ren og skær nysgerrighed efter at se, hvordan de ser ud oppefra. Og så lad lysten efter ny erkendelse styre værket. Det gælder ikke om, at befæste de gamle positioner, men at undre sig over, hvorfor de findes, og hvordan de blev til. Man skal undre sig at undre sig, det gør alting meget mere interessant.

Noter

1. Dette argument har blandt andet været fremført i 1990'ernes debat om, hvorvidt man er kommet hinsides højre og venstre, se for eksempel Giddens, Anthony (1994), *Beyond Left and Right. The Future of Radical Politics*, s. 51f.
2. Denne tilgang vender stort set tilbage i alt, hvad der er skrevet af datidens aktører, fra '68ernes' tiårsjubileum med Hansen, Bente e.a. (ed) (1978), *Dengang i 60'erne* til *Arbejderhistorier* nuværende artikelserie om venstrefløjens historie.
3. En tolkning der låner kraftigt fra 1950'erne totalitarismeteorier, der ligger til grund for en stor del af debatten i Weekendavisen samt Plum, Mikkel (1998), *Bombardér hovedkvarteret*. For en kritik af dette udgangspunkt se Thomas Ekman Jørgensen (1997), "Venstrefløjens medløbere, terrorist-sympatisører og diktatur-tilbedere", i *Hist* nr. 13/1997. Claus Bryld har således efter min bedste overbevisning ikke ret i, at venstrefløjens dømmes af "folk, der ikke nærer noget som helst ønske om empatisk indlevelse...". Claus Bryld (1999), "Mytologier om venstrefløjen", *Politiken* 9/6 1999. Tværtimod forsøger disse 'folk' at leve sig ind i aktører, som de anser for at være forbryderiske, ellers ville personangrebene ikke give nogen mening.
4. Et af de mest gennemførte eksempler på denne essentialistiske tænkning er Ron Eyerman og Andrew Jamisons forfatterskab, særligt Ron Eyerman & Andrew Jamison (1991), *Social Movements. A Cognitive*

Approach, Ron Eyerman & Andrew Jamison (1994), *Seeds of the Sixties*, og Ron Eyerman & Andrew Jamison (1998), *Music and Social Movements*.

5. Et af de mest fremragende værker af denne type er Ingrid Gilcher-Holtey (1995), *'Die Phantasie an die Macht'. Mai '68 in Frankreich*.

6. Jeg sigter her til de desværre ikke særligt empirisk velfunderede teorier, der i de sidste 10-15 år er blevet formuleret af sociologer som Ulrich Beck og Anthony Giddens.

7. Tre hurtige eksempler på, hvordan nogle forfattere apriori klassificerer deres forskningsobjekter sædles normativt: Ernesto Laclau og Chantal Mouffe:

"new feminism, the protest movements of ethnic, national and sexual minorities, the anti-institutional ecology struggled waged by *marginalized layers of the population*.", Ernesto Laclau & Chantal Mouffe (1985), *Hegemony and Socialist Strategy*, s. 1 (min understregning TEJ). Ron Eyerman og Andrew Jamisons

billede af 1950ernes "blind faith of technocratic social engineering" og 1960ernes "paradigm for life at once autonomous, free and committed", Eyerman & Jamison (1994), *Seeds of the Sixties*, s. 13 og 23.

Og Morten Things brug af begrebet "udogmatisk venstrefløj" til at vise at en del af venstrefløjen var udogmatisk, Morten Thing (1999), "Vi er historie", *Arbejderhistorie* 3/1999.

Vil man dele sol og vind lige, kan man i samme åndedrag nævne brugen af totalitærmeteorien begrebsapparat, der også foregriber det, der egentlig burde være et åbent spørgsmål, nemlig om der er væsentlige ligheder mellem kommunisme og nazisme/fascisme.

8. For en problematisering af begrebet 'nye sociale bevægelser' se Søren Hein Rasmussen (1997), *Sære Alliancer. Politiske bevægelser i efterkrigstidens Danmark*, s. 276ff

9. Plum mener, at Aksel Larsens brud med DKP intet havde at gøre med afhængigheden af Sovjetunionen: "Hvis dette virkelig var årsagen ... så kunne man have valgt fra allerede i 1919.", Mikkel Plum (1998), *Bombardér hovedkvarteret*.

10. "Dermed begynder gravleggingen af den kommunistiske tanken i Vesten, og denne gravlegging varer i tredve år ... Selv de unge generationer er med i gravølget og forsøger her og der åbenlyst det et anstræk af gjenfødsel.", Franco Furet (1996), *Den tapte illusion. Et essay om den kommunistiske idé i det 20. århundrede*, s. 635.

11. Steven L. B. Jensen og jeg beskæftiger os indgående med interne faktorer som ideologi og organisering i vores speciale *Studenteroprøret i Danmark 1968. Forudsætninger og konsekvenser* (1999). Et godt eksempel på en komparativ analyse af især

konfrontationer med statsmagten fås hos Henrik Kare Nielsen (1991), *Demokrati i bevægelse*. Konflikten

mellem det gamle og det nye venstre analyseres i en fransk sammenhæng hos Gilcher-Holtey (1995), *'Die Phantasie an die Macht*.

12. Det er ikke sandt, som Morten Thing påstår, at DKP kun oprettede "organisationer, de kunne kontrollere", som for eksempel Vietnam 69, Thing (1999), "Vi er historie", s. 72. DKU støttede for eksempel den anden (og langt mere radikale) Vietnamorganisation DDV, se Johs. Nordentoft & Søren Hein Rasmussen (1991), *Kampagnen mod Atomvåben og Vietnambevægelsen 1960-72*, s. 133.

13. Desillusionen i 'hippie'-miljøet er beskrevet hos Jensen & Jørgensen (1999), *Studenteroprøret i Danmark 1968*. s. 133ff og Michael F. Wagner (1989), "Det største rock and roll band i verden – i modkulturens kølvand", *Den jyske Historiker*, nr. 49, i selvbiografisk form – men desto mere gribende – hos Ole Grünbaum (1988), *Du skal ud*. For studenterbevægelses vedkommende Jensen & Jørgensen, s. 280ff samt

Palle Rasmussen e.a. (1977) "Studenterbevægelsens politiske og teoretiske udvikling ved Københavns Universitet og RUC", *Häftan för kritiska studier* nr. 2, s. 8-50 & nr. 3, s. 8-33. VS's historie er beskrevet fra et internt perspektiv i Per Askholm Madsen & Jens Otto Madsen (1980), *Fra sandkasse til kadreparti. VS's dannelse og udvikling 1967-73*, om leninistfløjens sejr s.235ff.

14. Furet (1996), *Den tapte illusion*, s. 8f.

15. Ulrich Beck (1994), *Die Erfindung des Politischen*, s. 204ff. For ligende vurderinger se Peter Gundelach (1988), *Sociale bevægelser og samfundsændringer* og Nielsen (1991), *Demokrati i bevægelse*.

16. Henrik Dahl (1998), *Den kronologiske uskyld*, s.118.

17. Hans-Ulrich Wehler (1979), *Historische Sozialwissenschaft und Geschichtsschreibung*, s. 169.

18. Det nærmeste man kommer på et egentligt diskursetisk program er Jürgen Habermas (1983), *Moralbewusstsein und kommunikatives Handeln*, men det er krav, der til stadighed dukker som praktiske fordringer i forfatterskabet. Se blandt andet Jürgen Habermas (1968), *Wissenschaft und Technik als 'Ideologie'*, s. 166f og Jürgen Habermas (1981), *Theorie des kommunikativen Handelns*, II s. 583ff.

Thomas Ekman Jørgensen

cand.mag. i historie

indleverede i 1999 prisopgaven "Studenteroprøret i DK 1968. Forudsætninger og konsekvenser."